

BÁLINT PÉTER

„te fogod a gyerekeket tanítani”

JÉZUS ÉS A MESEHŐS GYERMEKKORÁNAK HERMENEUTIKAI VIZSGÁLATA

A rejtett gyermekkor

Talán nem túlzást azt állítani, hogy kétezer esztendő óta az egyik legrejtélyesebb, egyben legvitatottabb feladvány az exegéták és más diszciplínák kutatói számára is: egyáltalán mit tudhatunk bizonyosan – a kanonikus és apokrif szövegekből, illetve a történelmi forrásokból valószínűsíthetően –, illetve miért nem tudhatunk *többet* Jézus Krisztus gyermekkoráról? Némiképp meglepő módon – ahogy a francia történész Marie-Françoise Baslez állítja – sokkal jobban ismerjük Jézus halálának körülményeit és okait, mint születésének pontos idejét,¹ mivel Jézus halála jelentős esemény, melyet az emlékezet fenntartott. Joggal vethetjük föl – teszi hozzá Baslez –, hogy Josephus Flavius és Tacitus semmi mást nem tett, mint hogy híven adta vissza azt, amit a keresztények mondtak hitük alapítójáról, de a korukban még számos adat igazolható volt.²

Máté evangélista, aki Krisztus fogantatásáról szigorúan a zsidó genealógiának megfelelően ad számot,³ két helyen tudósít bennünket a születésről és az utána való időről; elsőként is szükséztlenül ennyit közöl: az Úr anyala megjelent József álmában, mondván: „József, Dávidnak fia, ne félj magadhoz venni Máriát” (Mt 1,20),⁴ majd pedig később arról tudósít, hogy Egyiptomból Izrael földjére küldi/menekíti őt családjával együtt: „Ő pedig felkelvén, magához vette a gyermeket és annak anyját, és elméne Izrael földére” (Mt, 2,19-21) és Názáret városában éltek. Tegyük hozzá, Lukács sem sokkal bőbeszédűbb, a tizenkét éves fiúról azt olvashatjuk: „És lón, hogy harmadnapra megtalálták őt a templomban, a doktorok között ülve, a mint őket hallgatta, és kérdezgette őket. És mindnyájan, a kik őt hallgatták, elálmélkodának az ő értelmén és az ő feleletein” (Lk, 2,46-47). Lukács a kiskamasz további sorsáról már csak annyit jegyez meg: „Jézus pedig gyarapodék bölcsességben és testének állapotjában, és az Isten és emberek előtt való kedvességben” (Lk 2,52). Charles Perrot szerint Pál az üdvösség üzenetének, melyről az evangéliumok tanúskodnak, folyamatosan visszhangot ad, s nem törekszik arra, hogy a Megváltó személyét a narratív és szimbolikus képén keresztül láthatóvá

¹ Marie-Françoise Baslez: „Introduction. Les premiers temps de l'Église: identités chrétiennes”, In *Les premiers temps de l'Église de saint Paul à saint Augustin*, (Textes présentés M.-Fr. Baslez), Éd. Gallimard, Paris, 2004, 20.

² Uo., 18.

³ Marie-Françoise Baslez: *Bible et Histoire. Judaïsme, hellénisme, christianisme*, Éd. Gallimard, Paris, 1992, 192.

⁴ François Brossier: „David dans le Nouveau Testament”, In *Les premiers temps de l'Église de saint Paul à saint Augustin*. (Textes présentés par M.-F. Baslez), Éd. Gallimard, Paris, 2004, 275.

tegye, csak néhány vonatkozást emel ki Jézus életéből: „kibocsátotta Isten az ő Fiát, a ki aszszonytól lett” (Ga 4,4), „Dávid fia” (Rm 1,3), illetve a kenyér és pohár vételét (1Kor 11,23-25).⁵ Mindezek fényében semmiképp sem lepődünk meg azon a számos karakterisztikus vonást tartalmazó kijelentésen, amit Werner Kelber tesz: „[Jézus] úgy lép színre, hogy semmilyen információnk nincs a gyermekkoráról. »Egy felnőtt, tette kész hős«. Hősies karaktere határozott, lenyűgöző. De csodatevésekkel teli élete ellentmond a szóbeli hősiességnek, és magyarázatért és értelmezésért kiált. Jézust szenvedéstörténete egy lépéssel közelebb hozza a »valósághoz« és a Gecsemáné kertben történtek a lelki vívódásába is bizalmas betekintést adnak. Elszántan készül a várható szenvedésre, azonban félelem tölti el, »valódi ember«-ként viselkedik.”⁶

Jézus gyermekkoráról (amit a kommentátorok szokásosan „*la vie cachée*”-nak: azaz „rejtett életnek” neveznek), az elmúlt évtizedekben az archeológusok által sokat kutatott Nazarethről (mely Farah Mébarki szerint kétezer évvel ezelőtt egy meglehetősen kicsiny falu volt, kézművesek és földművesek telepe,⁷ Debergé úgy véli, mintegy ötszáz lakossal⁸) és a Máté által „Jézus városának” nevezett Kapernaumról, a határmenti és vámházzal bíró városkáról, ahol különböző etnikumú és kultúrával rendelkező emberek közt Jézus élt, nem állnak rendelkezésünkre bőségesen „megbízható” források. Tárgyilagosan meg kell jegyeznünk, hogy éppen így a Kárpát-medencei varázsmesék férfi hőséneke gyermekkoráról és szülőkönyezetének életvilágáról sincs sokkal részletgazdagabb ismeretünk, mivelhogy a mondók elsősorban is az eszmélkedő, a cselekvő, a feladatmegoldó, a Héraklész-módjára szörnyekkel küzdő, szeretetet adni és elfogadni tanuló felnőttre fókuszálnak. A varázsmesékben a „vitéz hősök” annyiban bizonyosan hasonlítanak a héziiodosziakhoz, hogy csak igen kevés számú variánsban öregszenek meg szemünk láttára, a kezdeti beavatások (háromszor hét évig szoptatás, mágikus erővel és fegyverrel ellátás) után – Kelbert idézve – szinte azonnal tette kész és erőteljűkben lévő figurák, akiket a megmondhatatlan – egyes mondók szerint száz vagy annál is több éves – korú tanácsadó és segítő öregemberek/asszonyok szembesítenek a *logosszal* (értelemmel és a szó hatalmával), ekként teremtve meg a fiatal és öreg, a beavatandó és beavató, az erő és tudás, a cselekvőképesség és csendes szemlélődés, az életrevalóság és halálbamenés egységét a hallgatóság víziójában.

Csodás körülmények között és csodás módon született gyermek, rendkívüli képességekkel – Denise Paulme ezek közt említi az éleselméjűséget⁹ – és erővel „megáldott” újszülött, és/vagy persze „vásott kölyök” széles körben megtalálható számos – európai és afrikai – kultúrában és civilizációban mint a népmese egyetemes és némely állandó vonások révén ismétlődő motívuma. De nemcsak a mítoszokban és folknarratívákban manifesztálódik e téma, hanem amiként Baslez mondja: „A csodás gyermekkor témája behatolt egyébként a zsidó helle-nisztikus körökbe és a zsinagóga irodalmába: ebből a szempontból Máté evangéliuma a két

⁵ Charles Perrot: *Jesus et l'histoire*, Éd. Desclée, Paris, 1979, 50.

⁶ Werner Kelber: *The Oral and Written Gospel. The Hermeneutics of Speaking and Writing in the Synoptic Tradition, Mark, Paul and Q*, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 1983, 69.

⁷ Farah Mébarki: „Indices sur la Nazareth du temps de Jézus”, In *Les premiers temps*, 283–289. (283.)

⁸ Pierre Debergé: „La Galilée une terre grecque painne?”, In *Les premiers temps*, 289–296. (290.)

⁹ Denise Paulme: *La mère dévorante. Essai sur la morphologie des contes africains*, Éd. Gallimard, Paris, 1976, 265.

kultúra között helyezkedik el, és közös pontjaikat szemlélteti.”¹⁰ A mesenarratívák csodás módon és/vagy rendkívüli erővel született hősei néhány esztendei otthon vajúdás, tétlenkedés, hasznavehetetlenség után a szülők vagy a közösség tagjainak a szigorú intését, komoly munkára készítetését meghallgatva – hétköznapi kifejezéssel – „összeszedik magukat”, s rövid idő leforgása alatt figyelemre méltó átalakuláson mennek keresztül. A család vagy a lokális közösség tagjai (közeli s távoli rokonok, szomszédok, ismerősök) olyan egyszerű, praktikus és célirányos információkat közvetítenek a tapasztalatokban fogyatékos (én-előttiség állapotában leledző) gyermeknek, hogy azok egyszerűen az értelmére hatnak: ezt és ezt kell tenned, hogy a közösség hasznos, tiszteletre méltó tagja légy, ellenkező esetben megszeged a normákat, aminek jutalma a büntetés, mely nem biztos, hogy a vétekekkel arányos, miként az sem, hogy azonnal bekövetkezik. Ezek a felszólító diskurzusok vagy szociális tiltások mindkét fél: az átadó és a gyermek számára is evidensek, egyéni és közösségi értelmezhetőségük évszázados tapasztalaton nyugszik.

De mielőtt tovább haladnánk Jézus és a mesehős gyermekkorának lehetséges összevetésében, javasolom a téma kiterjesztését a mitológia területére is; egyfelől – mint látni fogjuk – igaznak tűnik a folklorista Gulyás Judit megjegyzése: „A mesevizsgálat tehát még a klasszika-filológia számára sem elhanyagolható tudást és szövegértelmezési eredményeket képes felkínálni”;¹¹ másfelől mivel a mesehős mitikus rokonának nem kevés aspektusát képviseli, amiről eléggé meggyőző módon szól a klasszika-filológus Kerényi Károly: „A mitológia, ha a legszorosabb értelmében vesszük, sem élettörténete az isteneknek. Több is és kevesebb is annál. Kevesebb, mert szól ugyan az istenek születéséről, gyermekségéről, ifjúkori tetteiről és néha korai haláláról is: de e tettekben épp az csodálkozgat el, hogy máris az alakja és hatalma teljességét mutató isteni tettei, s a biografikus gondolkodást (azt például, hogy az életkorokban fejlődési fokokat lássunk) rögtön megcáfolják. De több is a mitológia minden biográfiánál! Mert – bár semmi sincs benne életkorhoz kötve –, mint időtlen valóságokat magába foglalja az életkorokat is: a Gyermekek vagy Ifjú alakját éppen úgy, mint a Leányét és az Anyáét. Ezek is, mint minden lehetséges alakja a létnek, kifejezési formái benne az istenek.”¹²

Kiváltképpen szembeűnővé válik a párhuzam a mesehős és mitikus őse között, ha az Erős János, a Csonkatehénfia-típusú variánsokat és a Héraklészről szóló mitológémákat összevetjük. A református lelkész, nyelvtudós, filozófus, zsoldárköltő, egyházi író, műfordító Szenci Molnár Albert¹³ *Discursusában*¹⁴ a „Herculesnek tizenket munkairól” szóló fejezetben

¹⁰ Baslez: *Bible et Histoire*, i. m. 194.

¹¹ Gulyás Judit: „A magyar mesekutatás kezdetei. Henszlmann Imre komparatív tipológiai és szimbolikus mitológiai mesetanulmányának koncepciója”, In *ETHNO-LORE* (szerk. Berta Péter – Ispán Ágota Lídia – Magyar Zoltán – Szemerkenyi Ágnes), MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének évkönyve XXX. Budapest, 2013, 52.

¹² Kerényi Károly: „Gyermekistenek”, In *Uő, Halhatatlanság és Apollón-vallás. Ókortudományi tanulmányok 1918–1943*, Magvető, Budapest, 1984, 370.

¹³ „Miközben a régi valázó versből kivetkőzött, a magyar nyelv méltóságát s ritmikus leleményességét talán még jobban megőrizte [...]” Németh László: „A vizsolyi biblia”, In *Uő, Az én katedrám*, Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1975. 108. – vö. még: „az evangéliumok egy olyan szóbeli hagyományt mutatnak, mely gondosan megőrizte az ütemes mondatokat és az emlékezést megkönnyítendő abból építkezett, amit mi *'logia'*-nak vagy *'Jézus mondásainak'* nevezünk. („les évangiles présentent une

láthatóan nagy kedvvel és – hivatkozásait, kommentárjait tekintetbe véve – széleskörű irodalmi tájékozottsággal sorolja föl azokat a – mesében emlegetni szokott – „nehéz feladatok”, melyeket a Héra szoptatta gyerek Héraklész (aki oly erősen szívta meg Héra keblét, hogy az fájdalomában eldobta magától a gyereket, ám „most már halhatatlan volt”¹⁵) rendre elvégzett hosszú évtizedek alatt. A mi szempontunkból – azon felül, hogy a prédikátor példázatos elbeszélésmódja és komparatív mitológiai szemlélete kedvünkre való – ezen feladatok sorolása azért érdemel különös figyelmet, mert a Szenci Molnár által megnevezett tizenkét feladat egytől egyig megtalálható a magyar népmeseahagyományban. Nem nagy merészség részünkről azt állítani (mivel a Graves mítosz-interpretációjában megjelölt tizenkét munka felsorolásához képest Szencinél megváltozik kettő: az erümanthoszi vadkan elevenen való elfogása, valamint Hippolítus övének megszerzése, ugyanis a vadkant szándékosan felcserélte „szörnyű nagy Erymanthius medvére”, és a harcias Amazonokat, a „kebelteleneket”, „emlőtleneket”¹⁶ pedig seregnyi Óriásokra –, ám „Hippolita övének megszerzését a kilencedik feladatba sűríti be), hogy a lelkipásztor élve a saját korában is szokásos „fabulázás” lehetőségével, olyan közismert és a paraszti nyelvhez idomuló mese-elemeket iktatott be textusába, melyeken keresztül a hallgató/olvasó közönsége jobban megérthette argumentatív célját. Ezen példázattevő szándékát a prédikátor nyíltan meg is vallja egy helyütt: „Ezek az *Duodecim labores Herculis*, az melyről az régi *Poëtak* annyit *fabuláltak*, példázttak, az melyeket mi-is azon helyben és értékekben hagyunk, és mindazáltal ez *Hercules* tizenkét munkái a köz embereknek értékre ide helyhezthettünk, mivel sokat irnak, *pingálnak* felölök, és példázatot értelmeket-is hoznak ki belölök.”¹⁷

De nézzük csak tovább hogyan, mily’ előszeretettel jelenik meg a prédikátornál ez a fabulázási és nyelvi játékoságra való hajlam! A második feladat leírásában – a kutyatestű és nyolc- vagy kilencefejű lernai kígyó leölése, kinek pusztája lehelete is mérgező hatású¹⁸ –, Szencinél a „nagy Hydra kígyó” vagy „száz feiü sárkán” szörnyűséges és félelmetes alakját ölti.¹⁹ Azt igazolja előttünk e kettős alak említése, hogy a mesében igen gyakran – olykor a mondó által is akarva-akaratlanul ugyanazon textusban felcserélt – egymást váltó, helyettesítő szimbolikus ősszörny alakváltozata, a prédikátor interpretációjában is pontosan ugyanazt a szerepkört tölti be, mint a paraszti mesemondóiban. Mindkét szörnylény khtonikus mivolt-

---

tradition orale soigneusement conservée et fondée sur des phrases scandées, facile à mémoriser, ce qu’ on appelle les *logia* ou ‘dits de Jésus’”. Baslez: *Bible et Histoire*, i. m. 200.

¹⁴ Szenci Molnár Albert: *Discursus de summo bono (Értekezés a legfőbb jóról)*, Régi Magyar Prózai Emlekek, (szerk. Tolnai Gábor), Akadémiai, Budapest, 1975, 322–326.

¹⁵ Robert Graves: *A görög mítoszok 1-2.*, (ford. Szíjgyártó László), Európa, Budapest, 1981. 2. 126.

¹⁶ „Gyermekeik közül csak a lányokat nevelték fel, jobb mellüket levágták, hogy ne akadályozza őket a nyíllövésben és a dárдавetésben, s a balból szoptatták lányaikat.” Kerényi Károly: *Görög mitológia I. Történetek az istenekről és az emberiségről II. Hérósz történetek.* (ford. Kerényi Grácia), Gondolat, Budapest, 1977, 287.

¹⁷ Szenci Molnár: i. m. 325.

¹⁸ Graves: i. m. 2. 152.

¹⁹ „A lernai gyilkos szukának – mert így is nevezték, volt egy tulajdonsága, mely a testvéréhez, Kerberoshoz, az Alvilág másik őréhez tette hasonlónak: a sokfejűség. [...] Kerberost hol háromfejűnek, hol ötféjűnek mondták; ugyanilyen nehéz a hydra fejeinek állandó számát megállapítani. Az ábrázolásokon öt és tizenkettő közt mozgott, a költők viszont kilenc, ötven, vagy száz fejről beszéltek”. Kerényi: *Görög mitológia*. i. m. 277.

tára és kiterjedt alvilági kötődésére utal, ezért valamennyi mesenarratíva sárkánypárviadalában kötelező fizikailag megsemmisíteni – a neki adott ígéret ellenére is²⁰ –, mivel démoni szellemiségének még az írmagját is ki kell irtani, hogy a fogságában (várban, palotában, barlangban) szenvedő királylány megszabaduljon, és a káosz helyében a rend visszaállításra kerüljön. A Szencinél negyedik – Gravesnél a kilencedik: Hippolüté övének megszerzése – feladat: „nagy sereg Óriásokat kellett meggyözni”, akikkel „az földből gyökerestől ki rántott fákkal vittanak”,²¹ megint csak rímél az „égi anya” (*Csonkatehén*-típus²²) szoptatta hős azon képességére, hogy a háromszor hét évig tartó szopás után nemcsak a földből kitépni képes a fát gyökerestől, de koronájával lefele beverni is a helyére.²³ Szencinél a kilencedik feladatként említett „az *Diomedes* úras jeles lovait Thraciából elkellene hozni”, melyet összeköt azzal, hogy „azt parancsolta *Eurysteus* nékie, hogy az erős vitézljő Amazon asszonyok Királynéinak Hippolitának az övét elhozná”,²⁴ emlékeztet bennünket azokra a mesevariánsokra, melyekben az ügyes (lovász)legény irigyei olyan képességekkel vádolják be a király előtt, amiről még ő maga sem tud, ezért táltoslova (vagy más) segítségével el kell hoznia egy nagy és/vagy mágikus erővel bíró ellenfél (boszorkány) ménesét²⁵ – melyről azt mondják: „Diomédés paripái emberhúson éltek”, „halállovak” voltak²⁶ –, végül pedig a harcias, gyilkos természetű tündérekkel körülbástyázott Tündérszép királylányt, aki végül is látva a hős elszántságát és rendíthetetlen szolgálattévését nem a király, hanem az ő felesége lesz.²⁷ Végezetül, azt is jól tudjuk a mesenarratívák ismeretében, hogy a királynál szolgálatot kereső és kapó fiatal legény – ellentétben Szenci Herculesével – nem megcsúfoltatásnak vagy meggyaláztatásnak veszi az istálló kitakarítását és a lovak csutakolását („az Augia város Maioriát, istállóit, melyteli vólt ganéval, sárral, mocsárral бүdös locspocscsal egyedül tisztitaná meg senki segedel-

²⁰ „A gonosszal nem szabad kiegyezni. Számtalan mesében fordul elő, hogy a sárkány kegyelemért esedezik: hagyja meg a hős az egyetlen megmaradt fejét. De – nemcsak Dávid Gyula meséiben, hanem másutt is – miután a hős kitudta a titkát, annak ellenére, hogy előzőleg megígérte, hogy megkegyelmez, mégis levágja az utolsó fejet is, megsemmisíti a sárkányt. Ez az esküszegés, sajátos módon, nem tűnik erkölcstelenségnek a mesemondó szemében. Amikor erről kérdeztem, a mesemondó így válaszolt: – Ugyi, az ördögöt be kell csapni. Tisztességes embernek megadja az ember a szavát, beváltja. De az ördögnek nem kell.” Nagy Olga: *A havasi sátoros. Dávid Gyula meséi*, Ciganisztikai tanulmányok 6. (Szerk. Kríza Ildikó), MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 1988, 15.

²¹ Szenci Molnár: i. m. 323.

²² Benedek Katalin: „Tehen Páhincsról, Jóhófiú Jankóról és más világhírű hősökről”, In *MIR-SUSNĚ-HUM (Világügyelő Férfi). Tanulmánykötet Hoppál Mihály tiszteletére* I. kötet (szerk. Csonka-Takács Eszter – Czövek Judit – Takács András), Akadémiai, Budapest, 2002, 239–259. (241–243.)

²³ „[Héraklés] egy vadolajfát húzott ki a földből gyökerestől”. Kerényi: *Görög mitológia*, i. m. 272.

²⁴ Szenci Molnár: i. m. 324.

²⁵ „Mert nédd, az a ménes nekem testvérjeim. Azt sem tudom hol vannak, de körülbelül lenn vannak Alsó-Indiába, és jó helyik van ott. És azok engem meg akarnak gyilkolni, azért, hogy én most a jó helyből kivesszem őket.” „(Szegény ember tizenkét fia)” In Suhay Péter: *A három muzsikusz cigány. Babos István meséi. Babócsai cigány mesék*, Európai Folklor Intézet–L’Harmattan, Budapest, 2003, 98.

²⁶ Kerényi: *Görög mitológia*, i. m. 284.

²⁷ „Egy királynak született legelsőbe két ikerfia, két év múlva a királynénak megént született két gyermeke, az egyik fiú, a másik lány lett” meséjében az egyik fiútestvér kiganéozza a pulyka-, majd kacs- és végül a tyúkólat. Erdész Sándor: *Ámi Lajos meséi I–III.*, Akadémiai, Budapest, 1968. I. 249–257.

menéül”²⁸), hanem e tevékenységben éppen megfelelő alkalmat lát arra, hogy ügyességének, rátermettségének, állatok iránti tiszteletének bizonyosságát adja,²⁹ nem egyszer ekkor szerzi meg a később rajta segítő „táltosló” barátságát,³⁰ és vívja ki a király elismerését.

A mesenarratívákban a rendkívüli módon és erővel született mesehősre, akárcsak a mítoszi istengyeremekre, valóban illenek Kerényi szavai, nevezetesen, hogy alakja és hatalma teljességét korán, a megalapozó történetben elének tárja a mondó, nem hétköznapi voltát azal is jelezve, hogy születését mitikus-szimbolikus jelekkel tarkítja (pl. kígyóval alszik a bölcsőben;³¹ valamelyik égitest: Nap, Hold jele van a fejének egy eldugott pontján; rettentő erejét korán megmutatja). A mesemondó ezen isteni-vonzatú, vagy mondjuk inkább azt – meséről lévén szó –, hogy égi pártfogással rendelkező hősök elrajzolt (kicsinyített vagy grandiózussá tett) testi alakját szorosan hozzáköti valamilyen belső/lelki tulajdonsághoz, minek hatása a mesemetet későbbi szakaszán nyeri el végső értelmét. Szenci Molnár ékes példát hoz erre: „Mely igen nagy Vri bátorságos elme láttot ottan hamar meg Dávidban, még gyermek korában, linnen megtettzik, hogy még gyenge ifiacska lévén medvékkel és oroslánokkal mért megvini, mellyeket meg-is győzött, és csak kezével öklével megfoytotta, meg ölte.”³² A hős arcát viszont, mint a bibliai tanítványok és a Jézust körülvevő sok-sok szereplő arcát az elbeszélő szinte mindig homályban hagyja, vagy olyan elnagyolt vonásokkal ecseteli, hogy nem láthatjuk karakteres éleit, mivel a tett – amit végrehajt – karaktere szempontjából perdöntőbb, mint a *látszani valamiként* kérdése.

A gyermek, aki látni és megérteni tanul

De mielőtt a kiváltságos és rendkívüli hőskről szólnánk, vegyük sorra általában is a mesenarratívákban megjelenő gyermekeket! Kellő mennyiségű mesekorpusz ismeretében azt olvassuk, hogy olykor úgy tűnik föl előttünk a gyermekhős, mint szófogadatlan suhanc,³³ go-

²⁸ Szenci Molnár: i. m. 323.

²⁹ „Hát ott van egy ló az ólban. De már a ganajból nem volt ki a ló, meg már csak a csontja meg a bőre volt a lónak. [...] Mit csinált a kiskondás? Az udvaron tanált egy rocska vizet, oszt a lovat lemosta egészen, még a körmét is. A szeméből meg... volt már vagy tízesztendőcs csipaj, azt is kitorógette.” „A tetejetlen fa”, Dobos Ilona: *Gyémántkígyó. Ordódy József és Kovács Károly meséi*, Szépirodalmi. Budapest, 1981, 185.

³⁰ „Há kiveszi a kiscsikót, elkezdi törölgetni, szép szárazra mögpuscolta. Azt mondja neki a csikó: – Na, csodálom Jancsi gazdám, hogy egyszer már rám gondoltál!”, Szuhay: i. m. 89.

³¹ „Héra éjféltájban két hatalmas két kígyót küldött Amphitruón házába, s szigorúan megparancsolta nekik, hogy öljék meg Héraklészt. [...] Héraklész, aki egyetlen hangot se adott ki, büszkén mutatta fel két kezében a kígyókat: éppen akkor fojtotta meg őket. Amikor kimúltak, elkezdett nevetni, föl-alá ugrált örömeiben, s Amphitruón elé dobta a dögöket.” Graves: i. m. 2. 127–128. – vö. még: „De az a gyermek, akinek Héra által kellett híressé válnia, Zeus fia, fölemelte fejét, s kipróbálta, első ízben, erejét a birkózásban. Megragadta két kezével a két kígyót, és addig fojtogatta, míg ki nem szállt szörnű testükből az élet. A félelemtől megdermedtek az asszonyok, akik Alkméné ágyánál segédkeztek.” Kerényi: *Görög mitológia*, i. m. 271.

³² Szenci Molnár: i. m. 349. A szerző itt 1Sámuel 17,34-35-re utal.

³³ „Vót egyszer egy szegen ember, annak vót egy felesége és egy fiúgyermeke. Annak heába mondott az apja vagy az anyja, mert semmi szavokat nem fogadta meg soha. És mindenkivel veszekedett, nem vót egy jó barátja sohutt, abba az országba. Azért a szomszédjai elnevezték őt Fajankónak”. „Fajankó” In *Estefia, Éjfélfia, Hajnalfia. Csíkszentdomokosi népmesék Belatini Braun Olga gyűjtésében*, (szerk. Benedek Katalin) Balassi, Budapest, 2013, 281.

nosz csínytevő,³⁴ megregulázhatatlan „utcakölyök”,³⁵ otthon lustálkodó semmittevő,³⁶ dévajkodó,³⁷ lánytestvérét felpofozó siheder, erejét fitogtató bajkeverő, apja ellen támadó. Tombác János mesemondó *Amikor még legény voltam* című meséjét, némiképpen a hallgatóságot (és a kutatót is) meglepő személyes hangvételű vallomással kezdi, amivel rögtön bevonja mindkettőt a fikció terébe, ugyanakkor a saját, egyedi gyermekkori sorsán keresztül bepilantást enged az általánosba. „Majd beszélök én most egy kicsit az én gyerekkori sorsomról. Hát tudjuk azt, hogy a gyerekek nem is olyan nagyon jó mindégük. Én se a javábú vótam a vászonnak abba az időbe. Na hogy sokan vótunk így testvérok, éngömet az én apám elszegődttetött. Úgy hítták Kondás Jóska, jó gazda vót. Én tizenhat éves gyerekek vótam ekkó, mē másra nem igön tudtak használni, a rosszaságom végött, kanásznak, pásztornak, ilyesminek be tudtak használni. De ott sē nagyon feleltem én mög, hogy mondjam mög az őszinteségöt. Nem szép az embörnek olyasmit mondani, ami nem igaz. Dehát ez ilyen formán vót.”³⁸

Ha tovább csoportosítjuk a hősöket, olykor egészen más oldalukról látjuk őket, olyan szerepkörben tűnnek föl, mint szegény szüleit tisztelő/segítő gyermek, jó lelkületű leány,³⁹ rendkívül tanulékony/okos diák, szolgálatot kereső kiskamasz, kilátástalan sorsában mindenre (mások számára lehetetlennek tűnő feladatokra is, mint az égig érő fára mászás, elva-

³⁴ „Megijedt erre az [testvérei tettét beáruló kislány] édesanyja, hogy miféle fiai vagynak neki, és mik lesznek belőlük, hogyha még nagyobb nőnek. Vagy rablók lesznek belőlük, vagy valami elátkozott gyirkos emberek. Hogyha ilyen kevés idő alatt is ilyen dógot csinálnak egy édesanyával. Ekkor megvizsgálta a húst és fölismerte benne, hogy tényleg nem tehénhús, hanem kutyahús. Ekkor elhatározta magába, hogy ő meg fogja átkozni a gyerekeket”. „A négy testvér”, In *Estefta*, i. m. 395.

³⁵ „Vót egy özvegyasszony, vót neki két fija. A kisebbik vót Bátor Tamás. Iskolába járt, mikor hát ami neki teccett, ú ment akármejik bótba, nem kért ú senkitül semmit, ment oda és vette el.” „Bátor Tamás” Ortutay: i. m. 228–242. (228). – vö. még: „A legküsebb fiút Lacinak hítták, úgy hítták, hogy Vas Laci, met oan erős vót, mint a vas. De oan rossz vót, hogy hét ördög lakott benne. Járt az iskolába, s amint jött haza az iskolából, hát éggy öregasszon vitt egy kosár tajást a fejin. Hát Laci nekiszalad annak az asszonnak, s a tajást leütötte a fejirül. A tajások mind ésszetörtek”. „Vas Laci”, In Dégh Linda: *Kakasdi népmesék I–II*. ÚMNGy. IX. (szerk. Ortutay Gyula), Akadémiai, Budapest, 1960. II. 17.

³⁶ „Vót éccēr éggy embēr, s éggy asszon, azoknak vót egy jó kamasz fíjik. Csak oan lusta vót, hogy sēmmit nem akart dógozni, segíteni az apjáéknak.” „Pihári”, Uo. II. 28. – vö. még: „Annak szegény asszonynak volt egy leánya. Az már húszéves volt, de még soha, semmit se csinált. Ha felült az ágyra, neki még az is munka volt. Már a szegény anyja mind a falut járta, hordta neki az ételt.” Nagy: *Zöldmezőszárnya. Marosszentkirályi cigány népmesék*, Népek meséi. Szerk. Karig Sára. Európa, Budapest, 1978. 185. – vö. még: „[...] a lustaság megfosztja az embert JHVH ajándékaitól. A halogató magatartás rossz következményekkel jár; a túl sok alvás a lustaság édestestvére (Péld 19,15)”. Hans Walter Wolff: *Az Őszövetség antropológiája*, (ford. Blázi György), Harmat, Budapest, 2003, 163.

³⁷ „A fiúkból olyan semmirevaló gyermekek lettek, hogy semmit se csináltak, csak mentek a városba, ettek, ittak, kolompéroztak, éjjel egykor, kettőkor jöttek haza. Így telt az életjük. A nagyobbik fiú huszonnyolc éves volt, még nem volt megházasodva. Minden tönkrement az országban, mindenki azt csinálhatta, amit akart.” „Flórián Flóri”, Nagy: *A havasi sátoros*, i. m. 115.

³⁸ „Amikor még legény voltam” In Bálint Sándor: *Tombác János meséi*, ÚMNGY. XVII. (szerk. Ortutay Gyula), Akadémiai, Budapest, 1975, 519.

³⁹ „De a [király]lány igen jószívű lány vót, és igen jó lány vót, még cseléd se köllötött nekije. Ő a saját szobáját kitakarította, meg minden, dolgos, vigkedvű lény volt. A cselédek nagyon szerették, mert úgy nem tudtak elmenni kastély előtt, hogy meg ne ajándékozta vóna a cselédjeit.” „(A kutyakölyköt szülő királylány)”, In Szuhay: i. m. 103.

rázsolt állatok megőrzése, ácsoknak való segédkezés, villámkező aratómunkás stb.) vállalkozó önjelölt mutatkozik meg előttünk.

A teológus Wolff markáns véleményt fogalmaz meg az ifjocokról bibliai szövegeket figyelembe véve: „Jellemző a fiatalságra a tétovázó határozatlanság [Bír 8,20] és a megoldandó feladatoktól való visszarettenés [Jer 1,6] is, melyek oka mindenekelőtt a saját tapasztalatlan-ság tudata [1Kir 3,7kk; 1Sám 17,33]”.⁴⁰ Órigenész a *gyermekség* meghatározásakor finom distinkciót tesz: „Azonban attól még, hogy gyermeknek neveztük a lelket, nehogy valaki azt gondolja, hogy lényegét tekintve gyermeknek tartjuk; hanem azt a lelket nevezzük gyermeknek, amelyikből hiányzik a műveltség, értelme szűk, és tapasztalata alig van”.⁴¹ Ez utóbbi megszorítás a valóságos gyermeki életkort kiterjeszti meghatározatlan időre: pontosabban a hiányzó tudáselemek megszerzésének bizonytalan idejéig. Ezért is példaértékűek azok a mesevariánsok, melyekben a mondó elénk vázolja, mintegy megláttatja velünk azt a fejlődési ívet: az én-előttiség állapotából az én-tudatra ébredés szakaszáig, amit a narratív történet ideje alatt hol egészen gyorsan, hol a mondó intenciója szerint lassabban, kerülőúton, ismétléseken, párbeszédeken, plusz feladatokra vállalkozás révén bejár. Ugyanis enélkül a gondosan megrajzolt életvezetés nélkül, a hős kezdeti „gyermeki” viselkedéséből nem következtethetnénk arra a későbbi mindenféle akadályt és ellenséget legyőző hősre, aki a megszerzett önismereten és kellő tapasztalatbirtoklason nyugvó sikeres feladatmegvalósítása után egyszerűen elénk áll. Teljességgel igaz esetünkben Maurice Merleau-Ponty megállapítása: „A lelki élet mibenlétét nem lehet elemi oksági sorok egymásba fonódásaként meghatározni, mert a lelki életet mindenekelőtt heterogén és diszkontinuus struktúrák jelenléte jellemzi”.⁴² Akkor is releváns e kitétel, ha a mesehősről beszélünk, kinek lelki fejlődését oly’ sok folklorista egyenesen tagadja, annak ellenére is, hogy belátják az órigenészi kritériumok megszerzésének szükségességét a feladatmegoldáshoz. De még ha nem is tulajdonítottunk olyan pszichológiai értelemben vett „lelki fejlődést” a hősnek, mint a regénybéli másának, a mesenarratívákban a „heterogén és diszkontinuus struktúrák jelenlétét” mégsem egészen tagadhatjuk, mivel a megalapozó történet és a kontaminációt eredményező szövegtest, példázatok és hiedelemtörténetek, diszkurzív és monologikus betétek, ritmizált szöveg és rituálét idéző beszédek, kommentárok és proverbiumok egyaránt alkotják az alkalmilag elmondott szövegegészt és annak értelem-összefüggését. A „heterogén és diszkontinuus struktúrák” egymáshoz kötődésén, egymásba szervesülésén keresztül (ha nem is találjuk meg egy-egy variánsban mindegyiket) láthatjuk a hős kezdeti jelenlétéből kiinduló ívet egészen a *királyi-létre* készenléti: vagyis amikor már *képes és kész* is az élet normális rendjének helyreállítására, az isteni ítékezés elfogadására, az igazságosságon nyugvó törvénytevésre, ami által igyekszik messzire elkerülni a bűnbakállítást.

Jakab István *János a zárdában* meséjében (miként szinte valamennyi mesevariánsban) a gyermek korai tudásszerzése mindenekelőtt a látáson, illetve a percepció korrekcióján nyugszik: „a látás az európai gondolkodásban kitüntetett észlelési modalitás, amely lehetővé teszi az ember számára a hatalmat biztosító szabadságot, hogy uralkodjon a látott felett”.⁴³ Nincs

⁴⁰ Wolff: i. m. 153.

⁴¹ Órigenész: *Kommentár az Énekek énekéhez*, (ford. Pesthy Mónika), Atlantisz, Budapest, 1993, 138.

⁴² Maurice Merleau-Ponty: *A látható és a láthatatlan*, (ford. Farkas Henrik), L’Harmattan, Budapest, 2007, 34.

⁴³ Losonczi Alpár: *Merleau-Ponty filozófiája*, Attraktor, Máriabesenyő–Gödöllő, 2010, 77.

is más célja a gyerekeknek, mint amiről Merleau-Ponty beszél: „Meg kell értenünk, mi a világ, és ha egyszer van világ, akkor milyen kapcsolat áll fenn a látható és a láthatatlan világ között”.⁴⁴ De azt is meg kell értenünk, hogy milyen kapcsolat áll fenn a reális és irreális, a profán és szakrális, az alvilági és égi világ között; s nem mellékesen, miféle kapcsolat létezik az Én és a Másik, az otthonos és idegen, a segítő és ártó lények között.

A látás uralma és a látás tárgyává tett személy/dolog feletti hatalom gyakorlása, mely képes a szem előtt lejátszódó történések veszélyére felhívni mások figyelmét, és ezáltal a látó oltalmába venni a veszélyeztetettet, megjelenik Jakab István *Jánas a zárdában* című meséjében: „Gyönyörű szépen hordozta a menyecske a gyereket [Mogyorós Jánast], mert gyönyörű szép vót a gyerek, nagyon szép kinézése vót, már kicsi korában túlantúl okosnak nézett ki. Akármerre ment az anyja, még pólyába vót a gyerek, mindég végigkísérte a gyerek az idesanyját a szemivel, végignézte, ha valaki bement a házba, megnézte a gyerek az illetőt, akárki bement egy idegen, mingyár a gyerek sírt, mikar másodszor bement az illető oda, már kacagatt.”⁴⁵ [kiemelés – BP]

Az adott mese hőse az anyához kötődésén, illetve az anya és az otthonukba behatoló idegenhez/másikhoz való viszonyulásán keresztül értelmezi a világot: *sír* vagy *kacag*: attól függően, kit és mit lát, sejtetve azt a képességét, hogy belelát az emberek veséjébe, a tárgyak égi vagy khtonikus vonzatába. A látás egyúttal „interpersionális uniót”, szebben mondva eltéphetetlen bensőséges viszonyt teremt két, egyébként is függőségi kapcsolatban lévő személy: anya és fia között. Jakab István a már kicsi korában túlantúl okosnak kinéző gyermek későbbi életéről nagyon hasonlóan beszél, mint amit Lukács evangélistánál olvashatunk Jézusról: „Akármennyi leckét adott nekije a tanár, nem tudatt annyi leckét feladni, hogy ő el ne végezte vóna, és ő ne tudatt vóna mindenfélét szórul szóra elmondani, éppen úgy, mind én, hogy mondom maguknak a mesét.” (Nagy-Vöő 704, kiemelés – BP)

De Babos István „A postamester” meséjének hőse, a kis Sándor éppoly éles elmével és pártatlan szorgalommal megáldott eminens tanuló, mint Jakab hőse, vele ellentétben nem csak a penzumot tudja, mivel a szobájának mestergerendája alatt véletlenül talált egy bizonyos „varázskönyvet”, melyet addig tanulmányoz, míg „mindent tudott a világon”. „– A kis Sándor [három évig tanult a papoknál] többet tud, mint mi tizenketten. – Igen jó tanuló vót a gyerek. – A kis Sándorra rá lehet bízni az iskolát. [...]

Azt mondja a főpap a Sándornak:

– Na édes kis Sándor fiam, holnap te veszed át az iskolát – azt mondja – és te fogod a gyerekeket tanítani.”⁴⁶

A tudásszerzés, pontosabban annak a kezdete (Hanula sorra veszi Origenésznél a *kezdet* jelentéseit, s mint a *tanulás alapelemét* említi: „Mert mostanra már tanítónak kellene lennünk, mégis arra van ismét szükségetek, hogy Isten beszédeinek alapelemeire tanítsanak titeket” [Zsid 5,12]⁴⁷), illetve a módja, ti. hogy kitől/miből szerzi ismereteit, és mit vesz át a tudáskészletből, alapvetően határozza meg a tanítvány értelmét és lelki világát, amire Órige-

⁴⁴ Merleau-Ponty: i. m. 40.

⁴⁵ „Jánas a zárdában”, Nagy Olga – Vöő Gabriella: *Havasok mesemondója. Jakab István meséi*, ÚMNGy. XXVI. (szerk. Nagy Ilona) Akadémiai, Budapest, 2002, 691–732. (703.)

⁴⁶ „A postamester”, In Szuhay Péter: *A három muzsikusz cigány. Babos István meséi. Babócsai cigány mesék*, Európai Folklór Intézet – L’Harmattan, Budapest, 2003, 63.

⁴⁷ Hanula Gergely: *Anyaszennyelvünk, A 'szent nyelvek' fordítása*, Argumentum, Budapest, 2016, 78.

nész utal: „És ezért a léleknek sem szabad semmi olyat érintenie, ami nincs összekötve, amit nem köt át az értelem és nem tart össze a tanok igazsága, nehogy tisztátalanná váljon a lélek. Aki ugyanis tisztátalannal érintkezik, maga is tisztátalanná lesz a törvény szerint (vö. Lev 5,2). Mert megérinti őt az értelmetlen és Isten bölcsességétől idegen gondolat, és tisztátalanná teszi.”⁴⁸

A prédikátor Szenci Molnár a tudásszerzésről szemléletesen nyilatkozik: „[...] látjuk hogy az Isten, az olyant à ki által ő nagy jeles dólgot akar véghöz vinni, fő éles értelemmel megaiándékozza és tekintetes méltósággal ékesíti fel, és egyebek felött való szép adományokkal láttya, hogy akarki-is meg lássa, hogy az Istentől hivatott arra az nagy dologra, és töle vezéreltetnek és igazgattatnak, és hogy ez földön az Istennek képét és igazságát kellyen viselniek”.⁴⁹ A mesehőst – a mondó belátása szerint mozgatott – a segítő/tudásforrás⁵⁰ „megajándékozza” mindazon erényekkel – és számos mágikus eszközzel –, amelyek nagy dolgok véghezvitelére képesessé teszik.

A mesenarratívákban a hőst vagy közeli hozzátartozóját gyakorta kísérti meg egy démonikus lény (boszorkány,⁵¹ ördög, „zsíros bundás”,⁵² „idegen”⁵³) hogy kéretlenül is ellássa bölcsnek és áldásosnak tűnő „tanításaival”, szó szerint káprázatos „ajándékaival” (pénzzel, ruhákkal s más javakkal), melyek valójában nem a javát és nem a jövőbeni sorsát szolgálják. Épp ellenkezőleg, ezek a lények megtéveszteni (tisztán látását megzavarni) és elveszejteni (a vágyakozásba belebukni hagyni) akarják, hogy az útrakelés elején még nem eléggé pontosan körvonalazódó, ellenben a tanácsadóval történt találkozása után már feltett szándéka realizálásában feltétlenül megakadályozzák. A tisztátalan lények bármennyire is hihetőnek, követhetőnek és ennek okán elfogadhatónak tűnő gondolatokat és tanácsokat adnak át, szavaik álságos, hazug, csalárd volta (Péld 12,4-5) előbb-utóbb *kiderül*, a szó metaforikus értelmében is, mivelhogy a homályosságba vesző álbölcsességet az isteni szellem fényessége világítja meg, miáltal a hős – ha megkésve is – újragondolhatja a hamis tanácsot, mely hirtelen és váratlanul jött bukásához, szenvedéséhez vezetett, és magától vagy egy bölcs tanácsadó segítésével levonhatja a megfelelő következtetéseket. Martin Buber a szó eredetéről és erejéről – mely a mesehős életében is kiemelten fontos szerepet tölt be – azt mondja: „Isten és az em-

⁴⁸ Órigenész: i. m. 142.

⁴⁹ Szenci Molnár: i. m. 350.

⁵⁰ Bálint Péter: „A párbeszéd szövegalkító szerepe a »vallásos« népmesében. (A mesehős találkozása: az ősz öregemberrel, a tündérlirálynővel és a segítővel)”. *Műhely*, 2019. 5-6. szám, 227–241.

⁵¹ „A boszorkány teste tehát egyfelől haszonélvezője ama bűbájosságnak, ami lehetővé teszi a számára, hogy részesedjék az ördögi hatalomból, és ezáltal azt is, hogy elmeneküljön azok elől, akik üldözik; ugyanakkor meg is van jelölve, és ez a jel a boszorkányt nemcsak a démonhoz köti, hanem az őt üldöző bírához vagy paphoz is.” Michel Foucault: *A rendellenesek*, (ford. Berkovits Balázs), L’Harmattan, Budapest, 2014, 209. Igaz, Foucault a perbe fogott boszorkányokról s nem a mesebeli változatokról beszél, de relevánsnak véljük rájuk nézve is.

⁵² Vö. Bálint Péter: „’Elmenyek a nagyvilágba’ (Idegentapasztalatok a népmesében). In Uő, *A mese és mondója (Folklór és Irodalom) / The Tale and Teller (Folklore and Literature)*, Fabula aeterna VII. (szerk. Bálint Péter), Didakt, Debrecen, 2019, 155–175.

⁵³ Vö. Bálint Zsuzsa: „’Az ’idegen’ reprezentáció: a közösségünkben élő Másik a spanyol és magyar cigány népmesékben”, In Bálint Péter – Bálint Zsuzsa (szerk.) *„Betekinttem a menyországba”. Példázatok és folklórszövegek hermeneutikája 2.* Fabula aeterna IX. (szer. Bálint Péter), Didakt, Hajdúböszörmény, 2019, 129–165.

beriség között a kapcsolattartás eszköze az ő számára nem a rítus, hanem a szó. A rítus emberi cselekvés, melyet Isten aszerint fogad vagy vet el, hogy milyen meggyőződésű a rítust végző ember. A szó azonban mindig újra az égből jön, és sugallatként éri az embert”.⁵⁴

Azt viszont látnunk kell a *Jánas a zárdában* című mese narratívájában, hogy a tanítótól szerzett tudás mint a törvények és bölcsességirodalom elsajátításának oka és célja ugyanolyan rejtélyes marad a hős anyja számára,⁵⁵ mint a Jézus anyjára, Máriára: „Avagy nem tudjátok-e, hogy nékem azokban kell foglalatosnak lennem, a melyek az én Atyámnak dolgai? De ők nem értették a beszédet, a mit ő nekik szóla” (Lk 2,49-50). John Drury is azt hangsúlyozza *Márk* című tanulmányában, hogy Márk megveti Jézus családtagjait és tanítványait, mert szerinte keveset vagy semmit sem értettek abból, amit mondott nekik, vagy amit a cselekedetei jelentettek.⁵⁶

A mesehős számos alkalommal arra kényszerül – hol bizalmatlanságból, hol jogosan feltelezett értetlenségből –, hogy még a saját anyja/apja előtt is titkolja foglalatosságának tárgyát és célját, s mindössze azokkal osztja meg, akik útja során jó tanácsokkal látják el (például az ősz öregember, koldus, táltos lova és más segítő állatok), ugyanis, mint erre intik is őt, nem vezet semmi jóra, ha titka idő előtt kitudódik, és az ellenfelei nyitott kottából játszanak. Ezért is kell megtanulnia – bármennyire is nehezebbre esik, vagy ez ügyben újrázásra kényszerül – *hallgatni*,⁵⁷ belátva azt a bölcsességet, hogy: „A sok beszédben elmaradhatatlan a vétek; a ki pedig megtartóztatja ajkait, az értelmes” (Péld 10,19). A hallgatás mint a világ zajaitól, a kívülről/másoktól érkező megkísértésektől, hívságos vágyaktól való elzárkózás a figyelem „megtanulandóra” összpontosítását, a lélek összeszedettségét, az önmegismerés és önkitejtetés szabadságát biztosítja. Nem véletlenül inti erre Jakab István hőst beavató segítője: „– Na, jól van, te kis kertész, ha már idekerültél, gyere, üljél ide mellém, nézegessed ezt a könyvet, és tanoljál, tapasztaljál három évig, és három év alatt, hogyha kikapasztaltad magadat, akkor innen aztán tovább szerencsét próbálhatsz, mert amennyibe tudlak segíteni, segítlek és utasítlak.”⁵⁸ Amint Jakab István mesecitátumából láthatjuk, a tanulás kezdeti fázisában a hősnek rendelt tanítómester (itt a román hatást mutató három öregasszony-testvér) útmutatására, az olvasottak hermeneutikai és interpretációs műveletének elsajátítására kell

⁵⁴ Martin Buber: *A próféták hite*, (ford. Bendl Júlia), Atlantisz, Budapest, 1991, 199. – továbbá: A Kárpát-medencei népek meséiben gyakorta fordul elő a sátáni megkísértő beszéd alakzata, mint a rászedés és törbecsalás, illetve a kezdeti ellenállás és kétkedve elfogadás diskurzusa, mely a hallgatóság minden tagjának tudatába idézi a saját hétköznapi tapasztalatát és a megfelelő bibliai párbeszéd-szövegek példázatát.

⁵⁵ „Elhatározta az ídesanyja, hogy a gyereket tovább fogja adni iskolába, mivelhogy jó tanuló vót, még egy kevés módja is vót az asszanyának, hát elhatározta, hogy továbbadja iskolára, fejjebb iskolára, hogy valami csak legyen belőlle. Mivel már apja nincsen, úgy született szerelemgyerekül, hát legalább a gyerekből legyen valami.” Nagy-Vöő: i. m. 703–704.

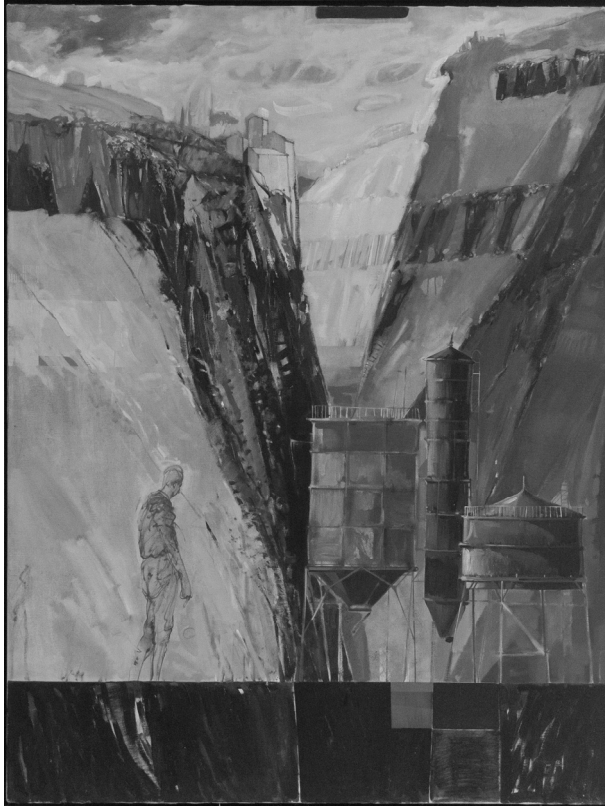
⁵⁶ John Drury: „Mark”, In *The Literary Guide to the Bible*, (Edited by Robert Alter and Frank Kermode), Fontana Press, London, 1987, 404.

⁵⁷ Bálint Péter: „A hallgatás és felelősségvállalás a népmesében”, In Uő, *Meseértés és értelmezés. A Kárpát-medencei népmese hagyomány hermeneutikai vizsgálata*, Didakt, Debrecen, 2013, 199–231. – vö. még: Nicole Belmont: „Vertu de discrétion et aveu de la faute. A propos de la christianisation du conte type 710”, In Uő, *Mythe, conte et enfance. Les écritures d’Orphée et de Cendrillon*, L’Harmattan, Paris, 2010, 306–317. (309.)

⁵⁸ „Az égig érő fa”, In Nagy-Vöő: *Havasok*, i. m. 523–537. (528.)

szorítkoznia, vagy ahogyan Órigenész mondja: „Hiszen mikor még a tanulás elején van a lélek, és a tudománynak, hogy úgy mondjam, még csak az első morzsáit szerzi meg, akkor ezt mondja a próféta: »És segíteni fog neki kora hajnalban« (Zsolt 46[45],6)”.⁵⁹

A mesenarratívákban a tanulás (akár iskolai vagy valakinél történő tudásszerzésről legyen szó) a beavatás egy jellegzetes formája, mely a hős oly’ mértékű átalakulásában manifestálódik, hogy a szülei sem ismernek rá. Mircea Eliade állítja a beavatottakról egy helyütt: „Az avatandók azonban mindenesetre *meghalnak a gyermekkor számára*, s az anyák érzik, hogy soha többé nem látják őket olyannak, mint amilyenek a beavatás előtt voltak: az ő gyerekeiknek”.⁶⁰ Ez az ösztönös érzet igazolást is nyer a mondók interpretációjában, s nem csupán fizikai külsejükben, de lelkületükben is egy új (megszépült, megemberesedett, státuszában megváltozott) felnőttet állítanak elének, akire a viszontlátáskor még a saját szülők sem ismernek rá.

⁵⁹ Órigenész i. m. 113.

⁶⁰ Mircea Eliade: *Misztikus születések*, (ford. Saly Noémi), Európa, Budapest, 1999, 27.